

ΤΟ ΜΙΚΤΟ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΘΕΟΛΟΓΟΥ ΘΑΣΟΥ:
ΑΠΟΝΟΜΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ ΕΠΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ
ΒΑΣΕΙ ΑΝΕΚΔΟΤΟΥ ΚΩΔΙΚΟΣ ΤΟΥ 19ου-20ού αι.*

Πολυτίμη Παυλίδου-Διονύσης Μαυρόγιαννης

Α. Εισαγωγικές Παρατηρήσεις

Εκφράζουμε, κατ' αρχάς, συγχαρητήρια στην Οργανωτική Επιτροπή της Θεσιακής Ένωσης καθώς και του Δημοκριτείου Παν/μίου Θράκης για τη διοργάνωση του Δ' Συμποσίου με θέμα τη διαχρονική ιστορία και τον πολιτισμό της Θάσου. Σας ευχαριστούμε δε γιατί μας προσκαλέσατε να λάβουμε μέρος σ' αυτό το πολύ-επιστημονικό Συμπόσιο και μας δώσατε έτσι την ευκαιρία να επισκεφθούμε και πάλι το μυροβόλο νησί σας.

Το θέμα το οποίο ανέλαβα να σας παρουσιάσω σε συνεργασία με το σύζυγό μου Διονύση Μαυρόγιαννη, καθηγητή Κοινωνιολογίας, αναφέρεται στην απονομή δικαιοσύνης του Μικτού Εκκλησιαστικού Δικαστηρίου της Κοινότητας Θεολόγου, βάσει ανεκδότου εν πολλοίς Κώδικα του τέλους του 19ου αιώνα. Ο Κώδικας αυτός περιήλθε εν αντιγράφω στα χέρια μας χάρις στην πρόθυμη συνεργασία του επίλεκτου συναδέλφου, φιλολόγου και ιστορικού, Κων/νου Χιόνη, στον οποίο εκφράζουμε και δημόσια τις θερμές ευχαριστίες μας.

Η ανακοίνωση εστιάζεται σε τρεις ενότητες: α) κατ' αρχάς σε μια σύντομη υπόμνηση των ερευνών, μελετών και ανακοινώσεων οι οποίες έλαβαν ήδη χώρα κατά το παρελθόν σχετικά με το ίδιο θέμα της απονομής δηλαδή δικαιοσύνης στη Θάσο, όπως αυτές δημοσιεύθηκαν στους 10 έως σήμερα τόμους των Θεσιακών (1984-2001), αλλά και σε δημοσιεύσεις και ανακοινώσεις και σε άλλες εκδόσεις και άλλα συνέδρια, β) ακολούθως, στην παρουσίαση του Κώδικα, ήτοι στις συνεδριάσεις, στις αποφάσεις, στα λοιπά έγγραφα, στη σύνθεση του Μ.Ε.Δ. και στο εφαρμοστέο δίκαιο και γ) στη λεπτομερέστερη αναφορά σε ορισμένες αποφάσεις του Μ.Ε.Δ. της Κοινότητας Θεολόγου επί υποθέσεων προσωπικών σχέσεων οικογενειακού δικαίου.

* Η ανακοίνωση παρουσιάστηκε στους Συνέδρους από την Πολυτίμη Παυλίδου.

Β. Η Δικαιοσύνη (οργάνωση και απονομή) στη Θάσο κατά την Τουρκοκρατία

α) Θεωρούμε αναγκαίο να αναφερθούμε στις έρευνες και μελέτες που έχουν γίνει έως σήμερα στο θέμα των ιστορικών και θεσμικών πλαισίων της Δικαιοσύνης στη Θάσο, τόσο για μεθοδολογικούς λόγους όσο και για την ευρύτερη ενημέρωση επί του θέματος. Κατ' αρχάς, κανένας μας δεν μπορεί να αγνοήσει τις έρευνες και τις μελέτες που προηγήθηκαν και τοποθέτησαν την απονομή της Δικαιοσύνης στη Θάσο στο κέντρο του επιστημονικού ενδιαφέροντος γι' αυτήν. Και τούτο δεν αποτελεί ζήτημα απλής δεοντολογίας αλλά είναι και επιστημονικώς απαραίτητο όπως οι συμβολές μας στο θέμα αυτό λαμβάνουν υπ' όψη τις γνωστές και κεκτημένες θέσεις και απόψεις, σε τρόπο που οι επιμέρους εργασίες να αλληλοσυμπληρώνονται και να προάγονται σε σφαιρική γνώση, τόσο από ιστορική άποψη όσο και από την άποψη της ταυτοποίησης, σύγκλισης ή απόκλισης της απονομής δικαιοσύνης στις κυριότερες Κοινότητες της Θάσου. Από μία άλλη άποψη, επειδή και η δικαιοσύνη υποδομή της Θάσου κατά την υπό μελέτη περίοδο ήταν σχετικά πρόσφατη, μεταβαλλόμενη και ενίοτε ρευστή ως προς την οργανωτική μορφή των Δικαστηρίων, αλλά και το επίδικο αντικείμενο, κατά περιοχή και κατά περίοδο, ήταν πολυθεματικό και αντιμετωπιζότο στην ουσία με τη βοήθεια κανόνων του εθιμικού δικαίου, στη δικονομική και διαδικαστική του έκφραση και αποτύπωση, με απλές και *de facto* αρχές, είναι απαραίτητος ο συσχετισμός όλων των υφισταμένων μελετών για τη μελλοντική συναγωγή χαρακτηριστικών τάσεων και γνωρισμάτων της δικαιοσύνης στη Θάσο.

β) Βασική και σφαιρική μελέτη της απονομής της Δικαιοσύνης στη Θάσο αποτελεί κατ' αρχάς η εκτεταμένη και σε βάθος έρευνα του συναδέλφου Κωνσταντίνου Χιόνη, η οποία δημοσιεύθηκε στον 5ο (1988) και 6ο (1989) τόμο των *Θασιακών*.

Σ' αυτή την μονογραφικού χαρακτήρα μελέτη του ο Κ. Χιόνης παρουσιάζει αφ' ενός τις παραλλαγές των δικαιοδοτικών οργάνων, οθωμανικών, αιγυπτιακών και ελληνικών (Ιεροδικείου, Πρωτοδικείου, Συμβουλίου, Δημογεροντικού, Γενικής Συνέλευσης) και αφ' ετέρου διερευνά το εφαρμοστέο δίκαιο, τη γνωστή τριπλή και τετραπλή διαμάχη και σύγκρουση δικαίων, πολλαπλής προέλευσης (οθωμανικής, αιγυπτιακής, φραγκικής και ελληνικής, ήτοι επίσημο βυζαντινό, εκκλησιαστικό και εθιμικό).

Τέλος, ο Κ. Χιόνης παραθέτει και προσθέτει στις μελέτες του αυτές το πρωτογενές υλικό, ήτοι το πλήρες κείμενο 33 αποφάσεων στο γράμμα και στο πνεύμα των οποίων εδράζεται η πολύτιμη ιστοριοδιφική προσφορά του¹.

γ) Ανάλογης σημασίας και αξίας είναι η μελέτη της Αμαλίας Παππά – Καραπιδάκη σχετικά με τον Κώδικα του Πρωτοδικείου Θάσου του έτους 1896 (*Θασιακά*, τ.

1. Χιόνης Κων/νος, Η απονομή της δικαιοσύνης στη Θάσο κατά την Τουρκοκρατία, *Θασιακά*, τ. 5 (1988), σελ. 152-213 και τ. 6 (1989), σελ. 193-208.

7, 1992). Η συνάδελφος αναφέρεται κατ' αρχάς διεξοδικά στην οργάνωση της δικαιοσύνης κατά το Οθωμανικό δίκαιο, παραθέτοντας ενημερωτικό υλικό σχετικά με βασικούς νόμους περί Βιλαετίων (1864) και Οθωμανικής Πολιτικής Δικαιοσύνης (1871). Συνεχίζει με την παρουσίαση αφ' ενός των οθωμανικών δικαστηρίων (του Πρωτοδικείου Θάσου), που φαίνεται ότι ιδρύθηκε το 1886, και αφ' ετέρου του Οθωμανικού Αστικού Κώδικα (Εμπράγματο, Ενοχικό, Δικονομία). Τέλος, όπως και ο Κ. Χιόνης, δημοσιεύει 7 αποφάσεις του Πρωτοδικείου υποστασιοποιώντας πλήρως έτσι την ουσιώδη αυτή μελέτη².

δ) Ο συνάδελφος Γεώργιος Νάκος εστιάζει τη μελέτη του (Θασιακά, τόμος 7, 1992) στην εφαρμογή του Εθιμικού Δικαίου και στα θεσμοποιημένα πλαίσια και στις πηγές του, όπως είναι οι Κανονισμοί των Ορθόδοξων Ελληνικών Κοινοτήτων (θέμα περαιτέρω μελέτης από το συνάδελφο Χαράλαμπο Παπαστάθη), οι Γενικοί ή Εθνικοί Κανονισμοί για τους Χριστιανούς του Οικουμενικού Πατριαρχείου και άλλες νομολογιακές πηγές, όπως αυτές των Λαϊκών ή Κοινοτικών Κριτηρίων της Μυκόνου³.

Ο Γ. Ν. δημοσιεύει 12 αποφάσεις Εθιμικού Δικαίου, επιτελώντας έτσι μια σημαντική συμβολή στον τομέα αυτό, τον οποίο έχουν ήδη υπηρετήσει και αναδείξει σπουδαίες επιστημονικές προσωπικότητες, όπως ο αείμνηστος δάσκαλός μας και κορυφαίος ιστορικός του Δικαίου και των Θεσμών Νικόλαος Πανταζόπουλος (†2001), ο επίσης κορυφαίος νομικός και νομοδιδάσκαλος Κων/νος Βαβούσκος, αντεπιστέλλον μέλος της Ακαδημίας Αθηνών, ο καθηγητής Μενέλαος Τουρτόγλου, πρ. διευθυντής του Κέντρου Ερευνας της Ιστορίας του Δικαίου της Ακαδημίας Αθηνών, αντεπιστέλλον μέλος της τελευταίας και πρ. πρύτανης του Δημοκριτείου Παν/μίου Θράκης, και παλαιότερα, οι αείμνηστοι νομοδιδάσκαλοι Γεώργιος Πετρόπουλος, Αναστάσιος Χριστοφιλόπουλος, Γεώργιος Μιχαηλίδης-Νανάρος, Παναγιώτης Ζέπος κ.ά.

ε) Ο Λάζαρος Κοεμτζόπουλος συνέχισε επαξίως την ερευνητική αυτή παράδοση με την λίαν αξιόλογη μελέτη του για την απονομή δικαιοσύνης στη Θάσο κατά το τέλος του 19ου και τις αρχές του 20ού αιώνα (δημοσιευμένες στον 9ο τόμο των Θασιακών). Ο μελετητής παρουσιάζει τις διάφορες παραμέτρους της δικαστηριακής πρακτικής, αναλύει σε βάθος καθένα από τα ήδη γνωστά δικαστήρια και περιγράφει με σαφήνεια το σκοπό, την οργάνωση και την λειτουργία του Μικτού Εκκλησιαστικού Δικαστηρίου, το οποίο και μας ενδιαφέρει στην περίπτωσή μας. Τη μελέτη αυτή συνοδεύουν 16 ενδιαφέροντα έγγραφα και αποφάσεις, τα οποία

2. Παππά-Καραπιδάκη Αμαλία, Ένα παράδειγμα απονομής δικαιοσύνης στη Θάσο κατά τον 19ο αι. κ.λ.π., *Θασιακά*, τ. 7 (1992), σελ. 161-178.

3. Νάκος Γεώργιος, Μια μορφή κοινοτικής δικαστικής δικαιοδοσίας στο εθιμικό δίκαιο της Θάσου, *Θασιακά*, τ. 7 (1992), σελ. 65-80 + Παράρτημα με 12 έγγραφα, σελ. 65-82.

αποδεικνύουν και το αληθές του λόγου του οξυδερκούς συναδέλφου μελετητή⁴.

στ) Ο καθηγητής Κων/νος Βαβούκος έχει προβεί σε μελέτη και δημοσίευση δύο ανακοινώσεων του για την απονομή της δικαιοσύνης στη Θάσο. Η πρώτη, γενικότερης σημασίας (Θασιακά, τόμος 9), σκιαγραφεί τις προϋποθέσεις απονομής με παράθεση συγκεκριμένων αποφάσεων, ενώ η δεύτερη επικεντρώνεται σε μια περίπτωση εκδίκασης ανακοπής από το Πρωτοδικείο Θάσου το 1893 κατά προηγούμενων αποφάσεων του. Ο καθηγητής Κ.Β. με διεισδυτικότητα αναλύει τις δικονομικές και εναλλακτικές παραμέτρους της υπόθεσης, διαγράφοντας έτσι και δημοσιοποιώντας την πλήρη διαδικασία έκδοσης της δικαστικής αυτής απόφασης⁵.

ζ) Ο ιστορικός και ιστοριοδίφης Τάσος Γριτσόπουλος, στον οποίο δικαίως και επαξίως η Θασιακή Ένωση αφιέρωσε τιμή ένεκεν τον 10ο τόμο των Θασιακών (2001), προέβη, μεταξύ άλλων μελετημάτων δικαιοπρακτικών εγγράφων της Θάσου, και στην περιεκτική μεν αλλά πρωτότυπη μελέτη του θεσμού της Ορφανοεπιτροπής, η οποία ιδρύθηκε το 1874 (Θασιακά, τόμος 9ος), θεσμός ο οποίος έχει απασχολήσει και τον Λάζαρο Κοεμτζόπουλο, αλλά ανευρίσκεται και στον υπό μελέτη Κώδικα της Κοινότητας Θεολόγου⁶.

η) Ο συνάδελφος καθηγητής Χαράλαμπος Παπαστάθης διερεύνησε και δημοσίευσε μελέτη για τον θεσμό του «Κοριτσιάτικου» του εθιμικού δικαίου (Θασιακά, τόμος 10), σύμφωνα με τον οποίο, άνδρας που τελεί σε χηρεία παντρεύεται νεαρή κόρη προς την οποία συνομολογεί και δίδει ως προγαμιαία δωρεά ακίνητη περιουσία προς εξασφάλισή της μετά τον θάνατό του. Ο θεσμός αυτός είναι αντίστροφος του θεσμού του Παλληκαριάτικου ή Αγριλικίου, κατά τον οποίο χήρα γυναίκα παντρεύεται μικρότερό της άνδρα ερχόμενο σε πρώτη γάμου κοινωνία, συστήνοντας αντίστοιχη προγαμιαία προίκα (πανωπροίκι), το Παλληκαριάτικο (Πάλληξ-Πάλληκος ή Πάλλακος = παλληκάρι, λευκός, αγνός, παρθένος, κατά το Παλλάς-Παλλάδος= λευκή, αγνή, παρθένος)⁷.

Οι δύο αυτοί θεσμοί έχουν γίνει γνωστοί με μελέτες των αείμνηστων καθηγητών μας Παναγιώτη Ζέπου, ακαδημαϊκού (Πελοποννησιακά, τ. 5, 1962), Γεωργίου Πετροπούλου (1963), Νικολάου Πανταζοπούλου, Αναστασίου Χριστοφιλοπούλου, Μενελάου Τουρτόγλου.

4. Κοεμτζόπουλος Λάζαρος, Η απονομή της δικαιοσύνης στη Θάσο κατά τους χρόνους της εξέγερσης των κατοίκων της κατά της Αιγυπτιακής Αυτοκρατορίας (1894-1905), *Θασιακά*, τ. 9 (1996), σελ. 268-301.

5. Βαβούκος Κων/νος, Στοιχεία απονομής δικαιοσύνης εις την Θάσον κατά την Τουρκοκρατία, *Θασιακά*, τ. 9 (1996), σελ. 57-66, *Του Ιδίου*, Μια δίκη Δικαίου εις την Θάσον, *Θασιακά*, τ. 10 (2001), σελ. 113-121.

6. Γριτσόπουλος Τάσος, Κανονισμός της Επιτροπής Ορφανών της νήσου Θάσου (1874), *Θασιακά*, τ. 9 (1996), σελ. 143-155.

7. Παπαστάθης Χαράλαμπος, Κοριτσιάτικο, θεσμός του εθιμικού δικαίου στη Θάσο, *Θασιακά*, τ. 10 (2001), σελ. 531-540. Βλ. επίσης Γιολλάση-Τσιρταβή Σμαρώς, για το «Κοριτσιάτικο», *Θασιακά*, τ. 1 (1984), σελ. 37-39.

Τα έγγραφα όμως στα οποία στηρίζονται οι δύο αυτοί θεσμοί, έχουν έλθει στο φως της δημοσιότητας από τον Κων/νο Χιόνη, ο οποίος προσέφερε μεγάλη επιστημονική υπηρεσία στη μελέτη των δύο αυτών θεσμών του εθιμικού δικαίου του λαού μας, διότι έως τότε οι σχετικές αναφορές εστερούντο, καθ' όσο γνωρίζουμε, σχετικών εγγράφων πηγών⁸.

θ) Θα ήταν παράλειψη αν δεν προσθέταμε ότι στους 10 τόμους των Θασιακών έχουν δημοσιευθεί από τους Κ. Χιόνη, Α. Βακαλόπουλο, Τάσο Γριτσόπουλο και άλλους ερευνητές εκατοντάδες δικαιопρακτικά έγγραφα της Θάσου, τα οποία αποτελούν ένα πλούσιο αρχείο για την εκπόνηση στο μέλλον μιας συνθετικής μελέτης για το δίκαιο και τη δικαιοσύνη στη Θάσο.

ι) Τελευταία χρονικώς συμβολή στη μελέτη του νομολογιακού δικαίου της Θάσου αποτελεί η ανακοίνωση του εξ ημών Διον. Μαυρογιάννη για τον Κώδικα Πρακτικών του Κάστρου Θάσου, η οποία έγινε στο Διεθνές Συνέδριο του Ιστορικού και Λογοτεχνικού Αρχείου Καβάλας, το 2001⁹.

Γ. Ο Κώδικας της Κοινότητας Θεολόγου (1895 – 1916)

Ο εν λόγω Κώδικας αποτελείται από 64 χειρόγραφα φφ. (φύλλα), αριθμημένα από 2 έως 64, με ελλείπον το φ. 46. Η καλυπτόμενη χρονική περίοδος εκτείνεται από το 1895 έως το 1916, ήτοι επί 22 έτη. Ο γραφικός χαρακτήρας μαρτυρεί ότι οι συντάκτες του ήταν περισσότεροι του ενός. Ο κώδικας περιέχει:

α) Αποφάσεις του Μ.Ε.Δ. (Μικτού Εκκλησιαστικού Δικαστηρίου), οι οποίες ελήφθησαν κατά την διάρκεια 24 Συνεδριάσεων. Οι Συνεδριάσεις ελάμβαναν χώρα μια ή περισσότερες φορές το χρόνο, συνήθως κατά τους θερινούς μήνες. Του Δικαστηρίου προήδρευε ενίοτε αυτοπροσώπως ο εκάστοτε μητροπολίτης Μαρωνείας και Θάσου και, σε περίπτωση απουσίας του, εκπρόσωπός του κληρικός ή πρόκρι-

8. Χιόνης Κων/νος, Ανέκδοτα έγγραφα της Θάσου αναφερόμενα στο έθιμο του «παλληκαριάτικου» και «κοριτσιάτικου», *Μακεδονικά*, τ. ΙΔ' (1974), σελ. 139 επ.- Το πρωτογενές αυτό υλικό που πρώτος ανεύρε και δημοσίευσε ο συν. Κ.Χ. στην καθ' όλα αξιόπαινη αυτή εργασία του, όπως και οι δύο θεσμοί του «παλληκαριάτικου» και «κοριτσιάτικου» (πρόκειται όντως για δύο διαφορετικούς και όχι για ένα και τον αυτό εθιμικό θεσμό), επιδέχονται, πέραν της έως σήμερα νομικής προσέγγισης από όλους τους συγγραφείς που ασχολήθηκαν με την περιγραφή και μελέτη τους, και κοινωνιολογικής, ανθρωπολογικής και ιστορικής θεώρησης της πρωταρχικής κοινωνικής ομάδας «οικογένεια» και του κυρίου ή κεντρικού κοινωνικού σκοπού της που είναι η τεκνοποιία. Οι θεσμοί του «παλληκαριάτικου» και «κοριτσιάτικου» λειτούργησαν ως αποκλίνοντες και αποδομητικοί παράγοντες της οικογένειας και του σχεδόν, κατ'εποχή και χώρα, τεκνοποιητικού της ρόλου. Τις ποικίλες συνιστώσες αυτής της κοινωνιολογικής ερμηνείας τις εξετάζουμε σε ανέκδοτη μελέτη μας που εκπονήσαμε για τον τιμητικό τόμο Γ. Κοιμάντου.

9. Μαυρογιάννης Διονύσιος, Κώδιξ Πρακτικών του εν Κάστρω Θάσου Μικτού Εκκλησιαστικού Δικαστηρίου (11 Αυγούστου 1895-14 Ιανουαρίου 1918). Ανακοίνωση στο Διεθνές Βαλκανικό Συνέδριο του Ιστορικού και Λογοτεχνικού Αρχείου Καβάλας (Ν. Ρουδομέτωφ), Καβάλα 2001.

τος Θεολόγου, καλούμενος Γενικός Αρχιερατικός Επίτροπος. Μέλη του Μ.Ε.Δ. ήταν προεστοί, δημογέροντες και πρόκριτοι Θάσου (4 συνήθως). Ενίοτε, λόγω της ειδικής φύσης της εκδικαζόμενης υπόθεσης (π.χ. απόφαση αριθ. 2/29.7.1895), προσεπικαλείτο και συμμετείχε στη Συνεδρίαση και πέμπτο ή έκτο μέλος.

Οι Συνεδριάσεις αυτές εξεδίκαζαν υποθέσεις κατοίκων της Κάτω Συνοικίας του Θεολόγου. Κατ' εξαίρεση και για κοινού ενδιαφέροντος υποθέσεις της Κοινότητας, συνήρχοντο σε Γενική Συνέλευση οι κάτοικοι και των δύο Συνοικιών.

Στις 24 Συνεδριάσεις του Μ.Ε.Δ. εξεδικάσθησαν περισσότερες από 50 υποθέσεις, μία ή περισσότερες κατά Συνεδρίαση. Οι αποφάσεις ελαμβάνοντο προφανώς με πλειοψηφία των δικαζόντων, χωρίς όμως να γίνεται ειδική μνεία περί τούτου. Σε περίπτωση ομοψυχίας, τούτο μνημονεύεται και επιβάλλεται, κατά τη γνώμη μας, λόγω της σοβαρότητας της υπόθεσης, όπως το διαζύγιο. Οι υποθέσεις εισάγονται στο Δικαστήριο με αίτηση των εναγόντων, η οποία καταχωρείται σε μητρώο από το οποίο καταρτίζεται και το πινάκιο της εκάστοτε Συνεδρίασης. Το Δικαστήριο εκδικάζει τις υποθέσεις χωρίς προδικασία καμμία, παρόντων των διαδίκων (τουλάχιστον του ενάγοντος). Η διαδικασία περιλαμβάνει προσωπική εξέταση των διαδίκων και των μαρτύρων, καθώς και τη μελέτη εγγράφων. Σπανίως επάγεται όρκος.

Η απόφαση εκδίδεται συνήθως παραχρήμα. Το κείμενο της απόφασης περιέχει, στις σοβαρότερες τουλάχιστον περιπτώσεις, ευκρινή διάκριση του αιτήματος του ενάγοντος, την αντιπαράθεση των επιχειρημάτων των διαδίκων, τα αποδεικτικά στοιχεία, γενική μνεία του «Νόμου» που στηρίζει το έννομο συμφέρον του ενάγοντος. Επίσης, σκεπτικό - αιτιολογία («επειδή») και διατακτικό («διά ταύτα»).

Οι ενάγοντες είναι βέβαια άνδρες και γυναίκες, με σχετική όμως πλειοψηφία γυναικών. Στα Πρακτικά των αποφάσεων δεν γίνεται μνεία νομικής υποστήριξης (δικηγόρων) των διαδίκων. Είναι γνωστό όμως, άλλοθεν, ότι το Δικαστήριο προσκαλούσε έγκριτα πρόσωπα για να εκφέρουν γνώμη για την εκδικαζόμενη υπόθεση ή και για την προσωπικότητα του ενός ή και των δύο διαδίκων. Σπανιότατα, το Δικαστήριο, σύμφωνα με άλλους γνωστούς Κώδικες της Θάσου, παραπέμπει την υπόθεση σε επιτροπή προκρίτων για εξέταση και σχετική γνωμάτευση.

Οι υποθέσεις που εξεδικάσθησαν από το Μ.Ε.Δ. είχαν ως αντικείμενο κατά συντριπτική πλειοψηφία (4/5 αυτών) περιουσιακές και ειδικότερα κληρονομικές σχέσεις. Περιορισμένες ήταν οι οικογενειακές σχέσεις και αυτές ήταν σχεδόν αποκλειστικώς προσωπικού χαρακτήρα, όπως θα δούμε στη συνέχεια.

Προστίθεται ότι το σκέλος της «εκτελεστότητας» των αποφάσεων του Μ.Ε.Δ. έπασχε. Η εκτέλεση της απόφασης επαφίετο στη διάθεση του ηττηθέντος εναγομένου. Για το λόγο αυτό, αλλά και εξ άλλων ευνοήτων λόγων, το Δικαστήριο επεδίωκε τη συναινετική και συμβιβαστική λύση της διαφοράς. Η μη εκτελεστότητα αποδεικνύεται και από την επανεισαγωγή, ενίοτε, της υπόθεσης σε επόμενη Συνεδρίαση της Μ.Ε.Δ. με μόνο αίτημα την εκτέλεση προηγούμενης απόφασης.

β) Τέλος, ο υπό μελέτη Κώδικας Θεολόγου περιέχει, εκτός των αποφάσεων, και διαθήκες, αποφάσεις για εκλογή Εξελεγκτικών Επιτροπών της διαχείρισης της εκκλησιαστικής περιουσίας, της λειτουργίας των αποκαλουμένων «Σωματείων» (Σχολεία κ.λ.π.), καθώς και της Κοινότητας κ.ά.

Δ. Αποφάσεις και έγγραφα του Κώδικα επί προσωπικών οικογενειακών σχέσεων

Ο Κώδικας περιέχει πενήντα (50) περίπου αποφάσεις, ορισμένες από τις οποίες, ευθέως ή έμμέσως, αναφέρονται σε προσωπικές οικογενειακές σχέσεις.

α) Η απόφαση του εξεδόθη κατά τη Συνεδρίαση της 29 Ιουλίου 1895 (αριθ. πρωτ. 53) αφορά στην επίλυση της εξής «συζυγικής υποθέσεως».

Η ενάγουσα Ελένη Ζωγράφου με την από 26 Ιουλίου 1895 αγωγή της ζητεί από το Μ.Ε.Δ. τη διάλυση από το σύζυγό της Γεώργιο, ο οποίος κατά την οκταετή έγγραφο διαβίωση την κακομεταχειρίζεται, χειροδικεί και επιβουλεύεται με πράξεις του και αυτή ακόμη τη ζωή της. Από την κατ' αντιμωλία εξέταση των διαδίκων προέκυψε ότι ο εναγόμενος σύζυγος «έδερνε» την ενάγουσα σύζυγό του, δεν προέκυψε όμως και απόδειξη για επιβουλή κατά της ζωής της. Με πρόσθετο στοιχείο την άποψη της μητέρας της ενάγουσας ότι οι σύζυγοι «εδάρησαν» μεν αλλά ακολούθως «συνεβιάσθησαν», το Δικαστήριο «έθεσεν αυτούς εις εξάμηνον τοπικήν διάστασιν μέχρις ότου οι μεταμεληθέντες και εξαναγκασθέντες συμβιβασθώσι», αποφεύγοντας έτσι τη διάλυση του εγγάμου βίου τους.

β) Ο Νικόλαος Ιωάννου με αγωγή του στις 28 Ιουλίου 1895 (αριθ. πρωτ. 54) ζητεί από το Δικαστήριο να υποχρεωθεί η σύζυγός του Δέσποινα Ματέχου, η οποία μετά διετή αρμονική συμβίωση μαζί του εγκατέλειψε τη συζυγική εστία άνευ λόγου και κατέφυγε στην πατρική της οικία, να τον ακολουθήσει και να συζήσει μαζί του, άλλως το Δικαστήριο να κηρύξει «διαλελυμένο τον μετ' αυτής γάμον».

Το Δικαστήριο κατά την ίδια Συνεδρίαση εξέτασε κατ' αντιμωλία τους διαδίκους και διεπίστωσε το αληθές των επικαλουμένων πραγματικών περιστάσεων της εγκατάλειψης, η οποία όμως οφείλετο μόνο σε ξυλοδαρμούς της συζύγου από τον ενάγοντα σύζυγον.

Έκρινε κατά συνέπεια ότι το γεγονός τούτο δεν αποτελούσε σοβαρό λόγο για να δικαιολογείται η εγκατάλειψη του συζύγου, γι' αυτό δε και προέτρεψε τους συζύγους να συμβιβασθούν. Επειδή όμως η σύζυγος δυστροπούσε και εδήλωσε στο Δικαστήριο ότι «κατ' ουδένα τρόπο στέργει να συμβιβασθή μετά του τοιούτου ανδρός», το Δικαστήριο απεφάσισε (ενέκρινε) «όπως φυλακισθή η γυνή προσωρινώς εις την οικίαν ενός ιερέως επί τη ελπίδι μεταμελείας, την δε περαιτέρω αυτού απόφασιν ανέβαλε εις άλλην Συνεδρίασιν».

γ) Ο Δημήτριος Κόνσουλας με αγωγή του στις 31 Ιουλίου 1895 (αρ. πρωτ. 55), στρεφόμενος κατά της συζύγου του Μαρίας Δ. Κάλφα, εξήτησε από το Δικαστήριο

να κηρύξει «διαλελυμένο τον μετ' αυτής γάμο του», με υπαιτιότητα δε της εναγομένης, για το λόγο ότι αυτή, κατά την εννεάμηνο απουσία του στην Καβάλα για εξεύρεση εργασίας, συνήψε «αθεμίτους σχέσεις μετά ξένων προσώπων, έμεινε έγκυος και ακολουθώς έτεκε τέκνον εξ αλλοτρίων σπερμάτων». Ο ενάγων επεκαλέσθη τη μαρτυρία των κατοίκων αλλά και τη σχετική ομολογία της συζύγου του.

Κατά την κατ' αντιμωλία εξέταση των αντιδίκων, η εναγομένη ομολόγησε ότι «αληθώς περιέπεσε εις παράπτωμα, εξαπατηθείσα και εξαναγκασθείσα εκ της πείνης, διότι ο σύζυγός της δεν της απέστειλε τίποτε προς διατροφήν τους». Ο ενάγων αντέκρουσε τη βασιμότητα του επιχειρήματος και επέμεινε στη βαρύτητα του αμαρτήματος και στην κατά συνέχεια κακή διαγωγή της συζύγου, επικαλούμενος τη γνώση του γεγονότος τούτου από όλους τους κατοίκους του Θεολόγου.

Το Δικαστήριο προέτρεψε τον ενάγοντα όπως «εκ καθήκοντος χριστιανικού και επ' ελπίδι διασώσεως αυτής εκ [της] σκολιάς οδού, να συγκατατεθεί ίνα την παραλάβη έτι άπαξ και συζηήσει μετ' αυτής υποσχουμένης επισήμως μεταβολήν βίου και πίστην εις αυτόν».

Αρνηθέντος του ενάγοντος την πρόταση αυτή του Δικαστηρίου («του ενάγοντος μένοντος αμεταπείστου και αδυσωπήτου»), απεφασίσθη «παμψηφεί η διάζευξις εξ υπαιτιότητας της συζύγου παραβαίνοντος (sic, παραβαινούσης) την συζυγικήν πίστην». Το Δικαστήριο διέταξε προσέτι την παράδοση του εξαετούς κορασίου του ζευγους στον αναίτιο των συζύγων, ο οποίος, συνάγεται, ότι ήτο ο ενάγων.

δ) Η Αννούδα Ευστρατίου με αγωγή της στις 31 Ιουλίου 1895 (αριθ. πρωτ. 56), στρεφόμενη κατά του συζύγου της Ευστρατίου Αργυροπούλου, εξήτησε από το Δικαστήριο διαζύγιο εξ υπαιτιότητας του συζύγου της με τον οποίο συνέζησε μόνο δύο μήνες και επέστρεψε ακολούθως στην πατρική της στέγη από εξαμήνου, διότι ο σύζυγός της «εφωράθη ως κλέπτης» και τούτο της προξένησε προσβολή και αδυναμία περαιτέρω συμβίωσης. Ο σύζυγος αρνήθηκε τους ισχυρισμούς της συζύγου και ότι «ο αναφερόμενος λόγος της κλοπής δεν προβλέπεται υπό του νόμου ως λόγος διαζεύξεως». Το Δικαστήριο απεφάσισε την απόρριψη της αγωγής, κάλεσε την σύζυγον να ακολουθήσει «τω συζύγω και συζηήσει μετ' αυτού ειρηνικώς, ηπειλησε δε αυτήν ότι εν περιπτώσει απειθείας θα τιμωρηθή συμφώνως τω νόμω».

ε) Η Αργυρώ Καστρινού με αγωγή της στις 18 Ιουλίου 1896 (αριθ. πρωτ. 113), στρεφόμενη κατά του συζύγου της Κωνσταντίνου, εξήτησε από το Δικαστήριο να τον υποχρεώσει να παραλάβει αυτήν και το τέκνο της εις την συζυγικήν οικίαν «και να συζηήσει τουντεύθεν μετ' αυτού ειρηνικώς». Αν αρνηθεί να πράξει τούτο, η ενάγουσα εξήτησε εναλλακτικώς ή να «καταδικασθή ο σύζυγος να καταβάλη εις αυτήν και το τέκνον ανάλογον μηνιαίαν διατροφήν ή και την διάζευξιν». Σημειωτέον ότι ο γάμος είχε συναφθεί προ οκταετίας, αλλά μετά από συμβίωση ενός έτους και την απόκτηση τέκνου, ο σύζυγος εξεδίωξε τη σύζυγο με το τέκνο της από τη συζυγική τους οικία. Το Δικαστήριο αφού «είδε» (αντελήφθη) ότι οι αντεγκλήσεις των συζύ-

γων είναι σχετικώς ασήμαντοι, «προέτρεψε αυτούς εις ειρήνευσιν και συμβιβασμόν με την υποχρέωσιν όπως εκάτερον των μελών δώσει αξιόχρεων εγγύησιν περί της εν τω μέλλοντι απερεγκλίτου τηρήσεως των επιβαλλομένων συζυγικών αυτών καθηκόντων».

στ) Ενδιαφέρουσα είναι η εκδίκαση της αγωγής (αρ. συνεδρίασης 18/10.8.1904) του Αντωνίου Παρασκευά, κατοίκου Βουλγάρου, ο οποίος με αγωγή του στις 13 Ιουλίου 1904 (αριθ. πρωτ. 242), στρεφόμενος κατά της συζύγου του Σωτήρας, εξήτησε από το Δικαστήριο να κηρύξει τη διάλυση του γάμου τους για το λόγο ότι η εναγομένη μετέβη χωρίς τη συγκατάθεσή του στην Καβάλα, όπου εργάζεται στο εκεί καπνεργοστάσιο. (Σημειώνεται ότι είχε προηγηθεί άλλη απόφαση του Δικαστηρίου περί ειρηνικής συμβίωσης των συζύγων, οι οποίοι είχαν ήδη προστριβés).

Το Δικαστήριο δέχθηκε ως νόμιμη την αγωγή και εξήτησε τους ισχυρισμούς του ενάγοντος συζύγου, απούσης της εναγομένης, καίτοι αυτή είχε νομοτύπως κλητευθεί να παραστεί. Ενδιαφέρον είναι το σκεπτικό του Δικαστηρίου, το οποίο εδέχθη το βάσιμο της αγωγής και εκήρυξε τη διάλυση του γάμου εξ υπαιτιότητας της εναγομένης συζύγου:

«Επειδή η δίχως της γνώσεως και αδείας του ενάγοντος δραπέτευσις της εναγομένης εκ του συζυγικού οίκου και η εγκατάστασις αυτής εις μίαν συγγενικήν οικίαν και ιδία η χωρίς της αδείας του ανδρός της φοίτησις αυτής εις τα καπνεργοστάσια της Καβάλας και ο συγχρωτισμός της μετά διαφόρων ανδρών αποτελεί λόγον διαζυγίου (Νομολογία Μ. Γ. Θεοτοκά, Διαζύγιον παραγρ. 1, ι', Μ. Σεργίου, Επιτομή Ρωμ. και Βυζ. Νόμου, κεφ. Ζ' σελ. 95), διά ταύτα, δικάζον ερήμην της εναγομένης (διαλύει τον γάμον) και παρέχει αυτή την υπό του Νόμου οριζομένην προθεσμίαν προς χρήσιν των ενδίκων μέσων».

3) Τέλος, στην υπόθεση που εξεδίκασε το Μ.Ε.Δ. στη Συνεδρίαση 20/4 Σεπτεμβρίου 1910, ο Κυριάκος Ψαρογεώργης εξήτησε όπως το Δικαστήριο κηρύξει τη διάζευξή του από τη σύζυγό του Κυριακή για το λόγο ότι «αυτή εγκαταλιπούσα αυτόν από 7μήνου, συζεί έκτοτε μετά ξένου ανδρός».

Κατά την εξέταση της υπόθεσης κατ' αντιμωλία των διαδίκων, το Δικαστήριο επείσθη περί της ενοχής της συζύγου και εδέχθη ότι η συμβίωσή της με άλλον άνδρα, όπως ομολόγησε το γεγονός αυτό και η ιδία, συνιστά «παραβίασιν της συζυγικής πίστewος με την γνωστήν φαύλη διαγωγή της» και συνεπώς λόγω διαζυγίου κατά το νόμο. Επόμενο ήταν να κηρυχθεί ο γάμος διαλυμένος εξ υπαιτιότητας της εναγομένης συζύγου.

Ε. Συμπεράσματα και Παρατηρήσεις

α) Μολονότι το δείγμα των επτά αποφάσεων του Μ.Ε.Δ. της Κοινότητας Θεολόγου, το οποίο παρουσιάσαμε και σχολιάσαμε, δεν είναι αρκούντως ευρύ και αντι-

προσωπευτικό στο σύνολο των πενήντα περίπου του Κώδικα, εν τούτοις επιτρέπει τούτο τη συναγωγή ορισμένων συμπερασμάτων και τη διατύπωση γενικότερων παρατηρήσεων για την απονομή της δικαιοσύνης στη Θάσο κατά το τέλος του 19ου και τις αρχές του 20ού αι. σε θέματα προσωπικών οικογενειακών σχέσεων.

Κατ' αρχάς, η σύσταση Μ.Ε.Δ. σε διάφορες κοινότητες της Θάσου υπαγορεύθηκε από πολλαπλές πολιτικές, θρησκευτικές, οικονομικές και κοινωνικές ανάγκες των κατοίκων και πιστών του νησιού. Το βάρος της διπλής εξωτερικής κατοχής και διακυβέρνησης της νήσου τόσο από τους Τούρκους όσο και από την Αιγυπτιακή Αρχή ήταν δυσβάστακτο. Δημιουργούσε αντικρουόμενες διοικητικές, φορολογικές και άλλες αρνητικές καταστάσεις για την ομαλή διαβίωση των κατοίκων. Προϊόντος δε του χρόνου, διαμορφώθηκαν τάσεις διαίρεσης των κατοίκων σε ομάδες, οι οποίες επρόκειντο η μια στην Τουρκική Διοίκηση και η άλλη στην Αιγυπτιακή Αρχή, με συνέπεια τη διαίρεση και αποδυνάμωση της κοινωνικής συνοχής του πληθυσμού.

Τα Μ.Ε.Δ. ήταν συνεπώς μια επιτυχής θεσμική παρέμβαση της Εκκλησίας, η οποία είχε ως σκοπό και συνέπεια την επίλυση διαφορών όχι μόνο προσωπικών οικογενειακών και κληρονομικών αλλά και οικονομικών και εμπορευμάτων δικαιωμάτων, σε τρόπο που οι κάτοικοι να μην εκτρέπονται προς την Οθωμανική δικαιοσύνη. Τα Μ.Ε.Δ., που λειτουργούσαν υπό την προσωπική προεδρία του μητροπολίτη Μαρωνείας και Θάσου, είχαν το πλεονέκτημα της ενσωμάτωσης σε αυτά της κοσμικής-κοινοτικής εξουσίας, η οποία κατείχε και την απόλυτη πλειοψηφία κατά την εκδίκαση των υποθέσεων. Παρά ταύτα, οι εκπρόσωποι των κατοίκων στη σύνθεση του Μ.Ε.Δ. προήρχοντο μονίμως, όπως διαφαίνεται, από περιορισμένη ομάδα προκρίτων και δημογερόντων. Εξ άλλου, οι διάδικοι που προσέφευγαν στο Μ.Ε.Δ. ήταν συνήθως, αν μη αποκλειστικώς, απλά μέλη της κοινότητας και όχι βέβαια πρόκριτοι, ήτοι εύποροι κάτοικοι, ούτε δημογέροντες¹⁰.

β) Από αυστηρώς δικονομική και ουσιαστική άποψη, η απονομή της δικαιοσύνης διακρίνεται από ορισμένες χαρακτηριστικές τάσεις.

Κατ' αρχάς, τηρούνται όλες κατά το δυνατόν οι πρακτικές δικονομικής διατύπωσης, ήτοι η έγγραφη αγωγή, η καταχώρηση σε πρωτόκολλο και η αναγραφή στο πινάκιο της δικασίμου, η κλήτευση και παράσταση των διαδίκων μετά μαρτύρων, η κατ' αντιμωλία συζήτηση, η αποδεικτική διαδικασία, η αιτιολόγηση της απόφασης και η διατύπωση αυτής με επιμερισμό της δαπάνης.

10. Ενδεικτικό παράδειγμα της πολιτικής και κοινωνικής θέσης των μελών της εκάστοτε («κατά χρόνον») δημογεροντίας ή μουχαροδημογεροντίας, κατά περίπτωση, αποτελεί η απόφαση της Κάτω Συνουχίας Θεολόγου της 24ης Ιουλίου 1895, σύμφωνα με την οποία δώδεκα (12) Προεστοδημογέροντες - Πρόκριτοι εξέλεξαν πενταμελή Εξελεγκτική Επιτροπή με την εντολή να ελέγξει «τους λογαριασμούς της Εκκλησίας και της Κοινότητος και το αποτέλεσμα των εργασιών αυτής υποβάλει εις Γενικήν Συνέλευσιν διά τα περαιτέρω [έγκρισιν ή όχι]. Εις την αυτήν Επιτροπήν ανατέθηκαν και καθήκοντα προσωρινής Ορφανοεπιτροπής μέχρι της εκλογής οριστικής τοιαύτης».

Το έτερο δικονομικό αλλά και ουσιαστικό πρόβλημα που αντιμετώπιζε το Μ.Ε.Δ. ήταν το εφαρμοστέο δίκαιο. Στο θέμα αυτό, είναι προφανές ότι υπήρχε σχετική, αν όχι μεγάλη, ελευθερία του δικαστηρίου να αντλήσει τους εφαρμοστέους κανόνες «νόμου» και «δικαίου» από πολλές πηγές. Το ζήτημα της υφισταμένης κατά την Τουρκοκρατία τριπλής διαμάχης του δικαίου (οθωμανικού, επισήμου βυζαντινού και εκκλησιαστικού, καθώς και ελληνικού εθιμικού) αλλά και πολλαπλής στην προκειμένη περίπτωση των νήσων του Αρχιπελάγους, συμπεριλαμβανομένης της Θάσου, με την παρουσία της Αιγυπτιακής Αρχής και την προσθήκη του φραγκικού (λατινικού) δικαίου, δεν φαίνεται να ανακύπτει κατά την εκδίκαση των υποθέσεων του Μ.Ε.Δ. εκτός σπανίων περιπτώσεων. Το δικαστήριο εξετάζει τις υποθέσεις, τέμνει τις διαφορές και αποφασίζει στις περισσότερες περιπτώσεις με τη βοήθεια του άτυπου εθιμικού δικαίου, ενώ σε περιπτώσεις σοβαρής αντιδικίας ή οικονομικής σημασίας της διαφοράς αναγκάζεται να καταφύγει στο επίσημο βυζαντινό δίκαιο, όπως τούτο ήταν γνωστό και εύχρηστο με βάση τον Αρμενόπουλο ή άλλες κωδικοποιήσεις ή νομικά συγγράμματα της εποχής.

Η εφαρμογή των σχετικών γραπτών διατάξεων και γενικών αρχών του εθιμικού δικαίου, ήτοι η υπαγωγή των εκάστοτε βιοτικών σχέσεων (διαφορών) στους κανόνες δικαίου, γινόταν εκ μέρους του δικαστηρίου με σχετική ελευθεριότητα και επιείκεια. Επιδίωξη του δικαστηρίου ήταν η συνδιαλλαγή των διαδίκων και η οικειοθελής συμμόρφωση προς τις υποδείξεις του δικαστηρίου, η συμφιλίωση των αντιδίκων συζύγων, η διάσωση του εγγάμου βίου, η διατήρηση της οικογένειας.

Η επίγνωση εκ μέρους του δικαστηρίου της αδυναμίας υποχρεωτικής εκτέλεσης μιας καταδικαστικής απόφασης επί προσωπικών οικογενειακών σχέσεων, το υποχρέωνε, έτι περαιτέρω, στην έκδοση συμβιβαστικών λύσεων. Ανάμεσα όμως ανδρών και γυναικών αντιδίκων, οι γυναίκες αφ' ενός προσφεύγουν στη δικαιοσύνη συχνότερα από τους άνδρες, αφ' ετέρου δε καταδικάζονται αυστηρότερα όταν οι ενάγοντες είναι άνδρες (σύζυγοι).